

listin ze tří významných oblastí středověkého světa: celé štaufské říše po roce 1212, Sicilského království po roce 1195 a Jeruzalémského království. Podle autora nebyla lenní soustava nijak pevně ukotveným systémem, v Jeruzalémském království zároveň terminologii lenního systému vůbec nenachází. Toto překvapivé zjištění může vést k relativizaci role lenní struktury jako institucionálního prvku v periferním prostředí na hranici s islámem, kde jsou tyto vazby tradičně považovány za velmi silné.

Na pole právních dějin se vrací Heiner Lück, který v bohatě dokladovaném příspěvku zkoumá genezi, charakter a strukturu lenního práva v Saském zrcadle Eike z Reggowa. Autor připomíná, že se prozatím překvapivě nepodařilo prokázat míru a způsob ovlivnění tohoto práva lombardským lenním právem, lze tedy snad uvažovat o autochtonním vývoji.

Steffen Patzold využil k posílení role lenního systému a vazaloty svědectví narativních pramenů ze 12. a 13. století. Z jeho interpretace velmi pečlivě vybraných případů z Steterburge, Ottobeurenu a Henegavska vysvítá, že lenní systém nelze posuzovat odděleně od jiných způsobů držby, nájmu či převodu majetkových práv k pozemkové držbě. Autor zároveň upozorňuje, že právě v době, již Ganshof ve svém klasickém díle považoval za úpadkové období, patřil lenní systém k důležitým prvkům symbolické i sociální komunikace, upevňující personální vazby středověké společnosti. Sborník uzavírá příspěvek Kurta Andermanna, jenž se věnuje struktuře a funkci lenního systému v prostředí knížat, hrabat, pánů a prelátů. Nijak nepřekvapuje, že nejstarší doklady nalézá v listinách církevní provenience. V bohatě dokumentované studii zjišťuje, že rovněž na úrovni teritorií byl lenní systém nezanedbatelnou veličinou, ovšem pouze jednou z mnoha.

Obsahově velmi bohatý a inspirativní sborník dává tušit, že k lennímu systému ještě ani zdaleka nebylo vyřčeno poslední slovo. Řada příspěvků však jednoznačně ukázala, že k přesnějšímu výkladu sociální reality středověku vede pouze pečlivé studium pramenů a co neširší kontextualizace každé jednotlivé pramenné výpovědi. Jako přínosná se jeví rovněž cesta podrobných regionálních sond a komparace prostředí s odlišnou právní tradicí a rozdílným historickým vývojem. K opatrnosti naopak nabádá okolnost, že na přelomu 12. a 13. století se teprve začíná prosazovat písemná forma komunikace, jež ale nutně nemusí zanechávat stopy v pramenech. Původní otázka, již si před více než padesáti lety položil François-Louis Ganshof, zůstává nicméně stále aktuální: Co je lenní systém?

JIŘÍ KNAP

Milosrdenství ve středověkých městech,
ed. Kateřina JÍŠOVÁ, Praha 2013

(= Documenta Pragensia,
Supplementa IV)

191 s., ISBN 978-80-86852-47-8, 978-80-87271-72-8

Publikace vzešla ze stejnojmenného kolokvia zprostředkovává vzhled do bádání nad tématem milosrdenství spojeného s městskými komunitami nejen u nás, ale také v Polsku a na Slovensku. Ačkoli svazek nemohl tak komplexní a mnohostrvevnatý fenomén v těchto třech sousedících zemích obsáhnout v celistvosti, přináší pro zainteresované čtenáře a čtenářky vedle vlastních textů-sond, inspirativních jak s ohledem na prezentované výsledky, tak na použitou metodologii, rovněž i vítané odkazy na relevantní literaturu.

Slovenské bádání je ve svazku reprezentováno dvěma jmény: Katarínou Nádaskou, jež v této souvislosti pojednala o svaté Alžbětě Durynské v širším kontextu dějin středověké religiozity, a Jána Lukačky, který svůj příspěvek sice pojmenoval obecněji, ale jedná se o přehled dějin špitálů na území dnešního Slovenska, a to bez přílišného důrazu na interpretaci a s omezenými citacemi využitelné literatury. Autor pomínul např. velmi přínosnou sumarizující studii na identické téma (*Hospitals in Medieval and Early Modern Hungary*), kterou před několika lety publikovaly Judit Majorossy a Katalin Szende. Tyto autorky dospěly mimo jiné k závěru, že středověké špitály v Uherském království je možné považovat spíše za průvodní jev urbánního vývoje než za projev soukromé či obecní charity.

Polské prostředí je ve svazku zastoupeno reprezentativněji, především ale texty vycházejícími z dlouhodobého systematického studia. Platí to jak pro příspěvek Marka Sloña o změnách v projevech pozdně středověké dobročinnosti, založený na výzkumu špitálů ve středověké Vratislavi, tak pro rozsáhlejší analýzu Ewy Wólkiewicz, v níž jsou strukturovány formy dobročinnosti ve středověkých slezských městech. Tato cenná studie vychází z autorčiných výzkumů zaměřených na daný geografický region; před nedávnem publikovaná monografie *Kościół i jego wierni. Struktury kościelne i formy pobożności w średniowiecznej Nysie* může být i díky své propracované klasifikaci a závěrům shrnujícím vývoj dobročinnosti v pozdním středověku přínosná jako inspirace pro podobně koncipované domácí analýzy. Na případy charitativních aktivit zbožných žen z nejvyšších pater středověké střední Evropy (sv. Anežku, sv. Alžbětu, sv. Kingu, sv. Hedviku, blahoslavenou Salomeu a Annu Slezskou/Lehnickou), které tyto

osobnosti rozvíjely v souladu s modelem milosrdné panovnice a pod vlivem ideálu františkánské chudoby, se zaměřila Hanna Krzyzostaniak.

Domácí bádání ve svazku mírně převažuje a příspěvky zahrnují jak spíše teoretičtější laděné úvahy, tak výsledky pramenné analýzy. Do první skupiny můžeme zařadit úvodní stručné zamyšlení Tomáše Malého nad charitou, jejími formami a vnímáním vztahu mezi dobrými skutky a spásou v období středověku i v době poreformační. Autor mimo jiné ukazuje, jak zásadní význam mělo projevené milosrdenství v prostředí Jednoty bratrské, což je o několik stran dále hlavním tématem příspěvku Martina Nodla, řešícího otázku spojené s ekonomii milosrdenství v prvním období fungování této církve. Upozornil v dané souvislosti na specifický postoj bratří k majetku a jeho distribuci v rámci jejich společenství, spojovaného silným povědomím o nutnosti vnitřní sociální solidarity.

Příspěvek Kateřiny Jišové (*Milosrdenství v českých středověkých městech*) slibuje podle názvu poněkud více, než může naplnit. Je založený především na autorčině dlouhodobém zájmu o prameny Nového Města pražského. Jišová se v textu dotkla mnoha otázek od definice „chudého“ přes výklad o pražských vykiřčených domech až po městskou evidenci žebráků, jádro textu však tvoří výsledky analýzy charitativních odkazů v novoměstských testamentech. Výčet českých přispěvatelů i celou publikaci uzavírá obsáhlejší studie Roberta Šimůnka, v níž autor podrobil zkoumání projevy milosrdenství ze strany české šlechty, a to především v městském prostředí. Autor dospěl mimo jiné k závěru, že ve srovnání s jinými typy písemně fixovaných odkazů představují charitativní milodary spíše méně významný segment z celkového objemu v rámci kategorie záduší, což podle něj souvisí – z pohledu šlechty – s poněkud nejistou perspektivou darů chudým. Upozorňuje také na absenci přímé úměry mezi výší majetku a projevem milosrdenství, jakož i na genderové a konfesionálně podmíněné rozdíly ve strategiích odkazujících – šlechtičny a utrakvisté bývali charitě potenciálně více nakloněni než katolíci (muži).

Ačkoli je z přehledu zřejmé, že příspěvky jsou tematicky velmi různorodé a řada otázek spojených s tématem milosrdenství ve středověkých městech zůstala nedotčena, můžeme publikaci považovat za velmi vítaný příspěvek k této problematice. Mediivistická obec zde nalezne nejen cenné studie z domácích zdrojů, ale i výsledky zahraničního bádání k možné komparaci.

MICHAELA ANTONÍN MALANÍKOVÁ

Tomáš VELÍMSKÝ, *Páni ze Svojšína. Rod velmožů, pánů a rytířů z povodí Mže*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2013 (= Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska 11)

250 s., ISBN 978-80-7422-238-2

Tomáš Velímský, jehož publikace o pánech z Rýzmburka kdysi zahájila vydávání řady Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska, symbolicky začíná i druhou desítku monografií této dnes již zavedené ediční série. Na rozdíl od předešlé knihy o rodu, jehož nejslavnější období se pojilo s přemyslovskou érou, mělo působení pánů ze Svojšína vrcholy dva: ve století dvanáctém a především patnáctém. Autor vzhledem ke své specializaci směřuje svůj badatelský zájem zvláště na starší dějiny rodu, nicméně nemůže se vyhnout ani jeho pozdně středověké fázi. Kniha se tak dělí zhruba na tři úseky: vylíčení nejstarších dějin rodu s přesahem do 14. století, biografii jeho nejslavnějšího člena Petra Zmrzlíka, a konečně přiblížení osudu jeho potomků. Jak v úvodu autor přiznává, jedním z východisek k napsání knihy byla jím vedená diplomová práce Pavly Matějkové, která učinila základní pramennou heuristiku.

První část monografie je bezesporu nejpřínosnější. Velímský zde využívá svoji bezpečnou orientaci v archeologické i písemné materii k načrtnutí osudů prvních generací svojšínského rodu, který patřil k přední velmožské vrstvě 12. století. Vyzdvihnout si zasluží zejména důsledné zohlednění sídelních souvislostí, vhodně doplněných o politický kontext doby. Ten přitom není nadužíván, jak se ve zpracování dějin šlechtických rodů mnohdy děje, kdy zasazování do souvislostí pouze zastírá nedostatek pramenů a knihy zbytečně nabývají na rozsahu opakováním obecně známých okolností. Největší pozornost v této části knihy Velímský přirozeně věnuje svojšínskému kostelu sv. Petra a Pavla, jenž patří k nejstarším doloženým emporovým kostelům na území Čech. Dendrochronologická data i podrobné stavebněhistorické průzkumy provedené v posledním desetiletí významně posunuly naše znalosti o této pozoruhodné památce, kterou tu autor přehledně představuje na základě proběhlých diskusí.

Pozornost si v úvodní části knihy zaslouží také Velímského onomastické úvahy, které se váží k benediktinskému řádu, zejména pak ke klášteru v Kladrubech, s nímž byli Svojšínští spojeni. V případě často užívaného jména Beneda je souvislost nasnadě, autor ale upozorňuje na další oblíbené rodové jméno – Oldřich. To totiž nesl rovněž